

PETŐFI S. JÁNOS

A multimediális szövegekről

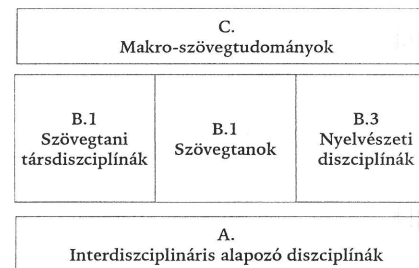
3.4.1 A szemiotikai textológiai alapvető jellemvonásai

A multimediális szöveg szakkifejezés értelmezéséhez mindenekelőtt a multimediális kommunikátum szakkifejezést kell bevezetni. Ezzel olyan kommunikátumokra utalunk, amelyeknek felépítésében több szemiotikai értelemben vett médium (azaz a verbális, képi, diagrammatikus, zenei stb. médiumok közül legalább kettő) vesz részt – tekintet nélkül arra, hogy ez a multimediális felépítés egy szerzőtől származik-e (és/vagy egyidejűleg jött-e létre), vagy sem.

A multimediális szöveg szakkifejezést ezzel szemben abban az esetben használom, amelyben egy multimediális kommunikátumban a médiumok között a verbális médium dominánsan vagy ekvidominánsan van jelen. A 'dominancia', illetőleg 'ekvidominancia' fogalmát természetesen egy (multimediális kommunikátumok elemzése céljára létrehozott) elmélet keretében definiálni kell. A 'multimediális szöveg' fogalmával kapcsolatban ugyanakkor felmerülhet az a kérdés is, hogy van-e egyáltalán 'uni' - (vagy más terminussal élve: 'mono-') mediális verbális szöveg, hiszen a kizárólag lexikai elemekből felépített szöveget is multimediálisnak tekinthetjük, ha úgy fogjuk fel, hogy abban egy 'fogalmi-lexikai médium' szükségképpen vagy egy 'tipo- vagy chirográfiai vizuális médium'-mal vagy egy 'akusztikus médium'-mal együtt van jelen. Ez a kérdés analóg módon természetesen más médium elemeiből építkező kommunikátumokkal kapcsolatban is felvethető. (A multimediális szövegek problematikájához részletesebben lásd például a Multimédia 1996 és a Multimédia 1998 kiadványokat.)

A 'szemiotikai-textológiai elemzés' szakkifejezéssel a multimediális szövegek olyan elemzésére (interpretációjára) utalok, amelynek végrehajtását a 'szemiotikai textológia' elnevezésű szemiotikai szövegten kategória- és műveletrendszer vezérli.

3.4.1.1 • A szemiotikai textológia egy sajátos, interaktív multidiszciplináris kontextusban létrehozott szövegten diszciplína. Ezt a kontextust az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra

Az 1. ábrában található elnevezések a következő diszciplínacsoportokra utalnak:

A. Interdiszciplináris alapozó diszciplínák

Filozófia, szemiotika, kommunikációelmélet, pszichológia, szociológia/antropológia, a formális metodológiai tudományágai, az empirikus metodológiai tudományágai – mint domináns jellegű alapozó diszciplínák, amelyekhez esetenként egy-egy más diszciplína is járulhat.

B.1 Szövegten társdiszciplínák

Hagyományos értelemben véve: a poétika, retorika, narratológia, stilisztika, esztétika; a szövegten kutatás egyik további feladata azonban ezek egymáshoz való viszonyának tisztázása, s ennek eredményeként a szövegten társdiszciplínák spektrumának újraértelmezése.

B.2 Szövegtenok

Olyan (szövegekkel mint komplex jelekkel foglalkozó) diszciplínák, amelyek a nyelvészeti/szövegnyelvészeti ismereteken túl sajátos szövegten és (szükségképpen!) világra vonatkozó ismeretekkel is operálnak.

B.3 Nyelvészeti diszciplínák

Egyfelől a nyelvi rendszer és a nyelvi rendszer elemei használata (szűkebb értelemben vett) nyelvészete, amelynek keretében egyrészt vizsgálni kell azt a kérdést, hogy a 'mondatnyelvészeti'-en túl lehet-e (s ha igen, milyen módon) egy 'mondattömb-nyelvészeti'-et értelmezni, másrészt tárgyalni kell a verstani rendszer szerkezetét is – másfelől a szövegek szövegmondatai között nyelvészeti eszközökkel kimutatható relációk szövegnyelvészete.

C. Makro-szövegtudományok

Legáltalánosabb értelemben véve a szövegten(ok)nak és laterális diszciplínáknak (a szövegten társstudományoknak, valamint a nyelvészeti diszciplínáknak) alkalmazási területei.

A diszciplínakörnyezetnek – mint a szövegten kutatás keretének – alapfunkciója abban jelölhető meg, hogy az 'az a koordinátarendszer', amelyben a 'szövegkompetencia' valamennyi aspektusára tekintettel lenni szándékozó szemiotikai szövegtenok eredménnyel létrehozhatók. Ebben a környezetben tisztázhatók ugyanis, hogy

- a) milyen szövegtanok képzelhetők el egyáltalán;
 b) milyen szemiotikai szövegtan képes optimálisan kielégíteni az alkalmazási területek igényeit;
 c) milyen feltételeket támaszt egy szemiotikai szövegtan a vele kooperálni képes szövegtani társdiszciplínák felépítésével szemben;
 d) milyen feltételeket támaszt egy szemiotikai szövegtan az általa felhasználható nyelvészeti diszciplínák felépítésével szemben;
 e) milyen interdiszciplináris alapoó diszciplínák eredményeit szükséges figyelembe venni egy szemiotika szövegtan felépítésében, s milyen módon stb.

(A szövegtani kutatáshoz általában lásd a *Szemiotikai szövegtan* című periodika eddig megjelent köteteit – a diszciplínakörnyezethez különösen a 9–11. köteteket – a nyelvészet, szövegnyelvészet és szövegtan kapcsolatához pedig az *Officina Textologica* füzeteket.)

3.4.1.2 • A szemiotikai textológia mint a szemiotikai szövegtanoknak a fentiekben vázolt diszciplínakörnyezetben kidolgozott speciális (multimediális szövegtani) megvalósulása

- a kommunikátumokat *sajátos* 'jelölő-jelölt' struktúrával rendelkező *komplex jeleknek* tekinti;
- a kommunikátumok felépítésében *verbális és nem verbális* (pl. képi-illusztratív, zenei stb.) *jelrendszerekhez tartozó elemek* jelenlétét egyaránt megengedi;
- a kommunikátumokat mind *szintaktikai* (általános értelemben véve *formai*) felépítésük, mind *szemantikai* (intenzionális és extenzionális szempontból egyaránt vizsgált *jelentéstan*) felépítésük, mind *pragmatikai* felépítésük (adott vagy feltételezett kommunikációs szituációbeli használatuk) szempontjából elemezni kívánja.

Mint ilyen diszciplína

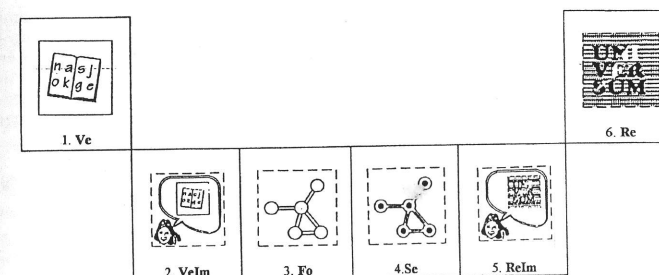
- a lehetséges *kommunikációs szituációk*, a lehetséges *médiумok* (uni- és multimediális *jelrendszerek*), valamint a lehetséges uni- és multimediális *kommunikátumok* tipológiájára támaszkodik, azonban sem valamely kommunikációs szituációhoz, sem valamely médiumhoz (vagy mediális nyelvhez), sem valamely kommunikátumtípushoz nem kötött;
- a kommunikátumokat *nem* egyszer s mindenkorra statikusan adott *objektumok*-ként, *hanem* fizikai manifesztációjuk és e manifesztáció mindenkori alkotói és/vagy befogadói (interpretátorai) interakciójának eredményeként létrejövő *relációkként* kezeli;
- *sajátos* 'komplex jel' összetevőket megkülönböztető *kommunikátummodell*el operál;
- a kommunikátumok felépítésére vonatkozóan *sajátos* *organizációformákat* értelmez, amelyek között a *hierarchikus kompozicionális* organizáció (mind szintjeit, mind e szintek egységeit tekintve) központi helyet foglal el;
- különféle *interpretációtípusok* és *kommunikátum-megközelítésmódok* között tesz különbséget; az interpretációtípusok között központi jelentőséget tulajdonít az *értelmező* interpretációnak (annak *elsőfokú* és *másodfokú* típusát megkülönböztetve), a kommunikátum-megközelítésmódok között jelentős szerepet szán a *kreatív megközelítésnek*;
- a kommunikátumok létrehozása és interpretálása folyamán a kommunikátorok

által felhasznált *bázisok* (tudás-, hipotézis- preferencia- és diszpozíciórendszerek) *létrehozásának különféle lehetőségeivel* számol;

- a bázisok és az interpretációk (mint végeredmények) explicit bemutatása számára különféle *reprezentációs nyelvek* (*rendszerek*) alkalmazását tartja szükségesnek.

Nem lehet itt céloom a szemiotikai textológia felépítésének bemutatása még nagy vonalakban sem; elengedhetetlenül szükségesnek tartom azonban az említett kommunikátum-modell – mint komplex jel – összetevőinek, valamint a szemiotikai-textológiai interpretáció- és interpretátor-tipológiának a rövid reprezentálását, mint-hogy a kommunikációban azok középponti szerepet játszanak. (A szemiotikai textológia felépítéséhez lásd Petőfi 1996, 1997, valamint Petőfi–Benkes 1998)

3.4.1.3 • Az eddigi szemiotikai textológiai kutatások eredményeinek figyelembevételével a *komplex jelek* következő *kontextuális* (egy adott kommunikációs szituációban ténylegesen jelen lévő, valamint abban létrehozott) *összetevőit* célszerű megkülönböztetni (lásd a 2. ábrát, amelyben az egyes összetevőket ikonok is szemléltetik):

2. ábra

A 2. ábra szimbólumainak magyarázata:

Ve:

A komplex jel fizikai teste [= *vehikulum*].

VeIm:

A vehikulumhoz rendelhető – azzal analógnak tekinthető – mentális kép [= *vehikulum-imágo*].

[vizuálisan percipiált verbális vehikulum esetében az annak (globális) analóg mentális képéhez (belső „hangos” olvasás útján) rendelt akusztikus/auditív vehikulum (globális) analóg mentális képe is]

A vehikulum-imágo szerepe azért jelentős, mert amellett, hogy sok esetben csupán ez áll rendelkezésünkre (lásd például az „élőszóban” elhangzó – kizárólag lexikai elemekből építkező – szövegeket), minden esetben ez alkotja az interpretáció közvetlen tárgyát!

3.4.2 Megjegyzések az *Énekek éneke* verbális változatainak értelmező interpretálásához

Példaként azért választottam az *Énekek éneke* bibliai szöveget, mert annak komplexitása ideális módon teszi lehetővé a multimediális szövegek néhány releváns aspektusának – elsősorban a humán kommunikáció valamennyi válfajában központi szerepet játszó értelmező interpretáció problematikájának – sokoldalú tárgyalását.

Az *Énekek éneke* héber nyelven íródott; a héber szöveg címfelirata (lásd itt a magyar nyelvű bibliai szöveg első versét: Az énekek éneke Salamontól) Salamon királynak (Kr. e. 970–930) tulajdonítja a szerzőséget, ez a szerzőség azonban nem igazolható; különféle elemekre alapozott feltevések szerint kb. a Kr. e. 53. század táján keletkezett. (A szöveg héber elnevezése *Sír hassirim*, a magyar elnevezés – énekek éneke – ennek tükörfordítása.)

3.4.2.1 Megjegyzések a vehikulummal kapcsolatban. • Alapul véve a komplex jeleknek a szemiotikai textológia keretében értelmezett jelösszetevőit lássuk először az *Énekek éneke* héber, latin és magyar nyelvű szövege első verseinek néhány vehikulumát!

3.4.2.1.1 • Mint tudjuk, a héber nyelv írásrendszere jobbról balra haladó írás, amely kezdetben (csaknem) kizárólag a mássalhangzókat jelölte. A **Ve/H1y-1a** vehikulum a csak mássalhangzókat jelölő héber szöveg első négy versét mutatja, a **Ve/H1y-1b** vehikulum pedig a csak mássalhangzókat jelölő héber szöveg e verseinek latin betűkkel átirított változatát (ezt természetesen balról jobbra haladva). A **Ve/H1y-1a** vehikulum Salvaneschi 1982-ből, a **Ve/H1y-1b** vehikulum pedig a *Biblia 5.0* CD-ROM-ból való. (A szimbólumok γ összetevője a szóban forgó vehikulum vizuális jellegére utal.)

Ve/H1y-1a:

1. שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לְשֹׁמֵה:
2. יִשְׁקֵנִי מִנְשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי טוֹבִים דְּדִיר מִיָּין:
3. לְרִיחַ שִׁנְיָד טוֹבִים שִׁמֵר חוֹרֵק שִׁמֵר עַל כֹּר עֲלֵמֹת אַחֲבֹר:
4. מִשְׁכְּנֵי אַחֲרֵיךְ בְּרוּחַ הַבַּיִתִּי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו נְגִילָה וְנִשְׁמָחָה בְּךָ בְּזִכְרֶיךָ דְּדִיר מִיָּין מִיִּשְׁרָיִם אַחֲבֹר:

Ve/H1y-1b:

- 1.1: sjr hsjrjm asr lslmh.
- 1.2: jsqnj mnsjqt pjhv kj evbjm ddjk mjjn.
- 1.3: lrjx smnj evbjm smn tvrq smk yl kn ylmvt ahbvk.
- 1.4: msknj axrjk nrvc hbjanj hmlk xdrjv ngjlh vnsmxh bk nzkjrh ddjk mjjn mjsrjm ahbvk.

3.4.2.1.2 • A következő vehikulumpár **Ve/H2y-1a** jelzésű tagja a héber szöveg magánhangzókat is jelölő – úgynevezett 'pontozott' – változatának első 4 versét tartalmazza (ugyancsak a *Biblia 5.0* CD-ROM-ból), amely megtartja az eredeti szöveg sortagolását; a **Ve/H2y-1b** jelzésű pedig ennek a szövegnek Klaus Reichert által létrehozott, latin betűkkel átirított (bizonyos szempontból egyszerűsített s a **Ve/H2y-1a** sortagolását nem mindenütt követő) 'pszeudo-akusztikus' változatát mutatja – ez a változat annyiban pszeudo-akusztikus, hogy a héber szöveg 'olvasás'-ához csupán a minimálisan szükséges segítséget nyújtja.

Ve/H2y-1a:

- 1:1 שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לְשֹׁמֵה:
- 1:2 יִשְׁקֵנִי מִנְשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי טוֹבִים דְּדִיר מִיָּין:
- 1:3 לְרִיחַ שִׁנְיָד טוֹבִים שִׁמֵר חוֹרֵק שִׁמֵר עַל כֹּר עֲלֵמֹת אַחֲבֹר:
- 1:4 מִשְׁכְּנֵי אַחֲרֵיךְ בְּרוּחַ הַבַּיִתִּי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו נְגִילָה וְנִשְׁמָחָה בְּךָ בְּזִכְרֶיךָ דְּדִיר מִיָּין מִיִּשְׁרָיִם אַחֲבֹר:

Ve/H2y-1b:

- shir hashirim 'asher lish'alomoh:
jishaqeni minnshiqot pihu ki-tovim dodejcha mijjajin:
l'rach sh'manejcha tovim shemen turag sh'mecha 'al-ken 'alamot achevucha:
moscheni 'acharejcha narutsah hevi'ani hammelech chadarav nagilah v'nism'chah bach nazkirah dodejcha mijjajin mesharim 'avevucha:

Megjegyzés: A 'pontozott' bibliai héber szövegek az úgynevezett Maszoréta Bibliának (a Kr. u. 10. században végleges formájában kialakult) írásrendszerét követik. Mint-hogy a csak mássalhangzókat jelölő írás bizonyos helyeken különféle olvasatokat tesz lehetővé, ez az írásrendszer azért jött létre, hogy a bibliai szövegek kanonikus olvasatát rögzítse. A héber „maszóra” szó 'hagyományőrző'-t jelent. Az írásrendszert azért nevezik 'pontozott'-nak, mert a magánhangzókat (és más, a helyes kiejtéshez szükséges fonetikai jeleket) az eredeti mássalhangzós szöveg sorai fölött vagy alatt elhelyezett pontokkal jelöli, az eredeti szövegen ugyanis – a vallás tételei értelmében – nem volt szabad változtatni.

A latin betűs átirás alapjául szolgáló 'transzkripciósi' rendszer kérdéseivel itt nem kívánok foglalkozni, annak tárgyalása bármely bibliai héber nyelvtankönyvben megtalálható.

A nem pontozott és a pontozott héber szöveg itt bemutatott transzkripciójának összehasonlítása azonban önmagában is tanulságos.

3.4.2.1.3 • A következő – az eddigieknél hosszabb szövegrészt mutató – vehikulumpár **Ve/Ly** jelzésű tagja a *Nova Vulgatából*, **Ve/M1y** jelzésű tagja pedig a *Biblia. Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás* című kötetből származik. Ennek a két fordításnak a párhuzamba állítása annyiban motiválható, hogy mindkettő a megelőző, korábbi fordítások revíziójaként jött létre: a Nova Vulgata a Vulgata revíziójaként, a magyar nyelvű Biblia itt felhasznált kiadása pedig az azt megelőző hivatalos magyar fordításnak a szent könyvek eredeti nyelvű szövegét figyelembe vevő revíziójaként.

A vehikulum-imágóban célszerű megkülönböztetni a következő összetevőket:

- az analóg mentális kép fizikai-szemiotikai arculatát (*figura*);
- az analóg mentális kép nyelvi-szemiotikai arculatát (*notáció*), amely a különböző médiumokhoz (médiumkonfigurációkhoz) tartozó vehikulumokban más-más módon „van jelen”.

Fo:

A vehikulumhoz (a vehikulum-imágó összetevőinek – a figurának és a notációnak – a közvetítésével) rendelhető kontextuális formai felépítés (= *kontextuális formáció*).

A formáció meghatározásában a figura és a notáció formációja általában különböző súllyal/jelentőséggel vesz részt.

Se:

A vehikulumhoz (a hozzárendelt vehikulum-imágó, illetőleg az ahhoz rendelt formáció összetevőinek a közvetítésével) rendelhető kontextuális szemantikai felépítés (*kontextuális sensus*).

Ami a *figurá(k)*hoz rendelhető kontextuális sensust illeti,

- a verbális vizuális figurához rendelhető kontextuális sensus csak ritka esetben játszik *döntő* szerepet (szerepe elsősorban a képversek és a reklámszövegek esetében nyilvánvaló);
- az akusztikus figurához rendelhető kontextuális sensus ezzel szemben minden esetben meghatározó a notációhoz rendelhető kontextuális sensusra vonatkozóan;

A *notáció*hoz rendelhető kontextuális sensusnak célszerű megkülönböztetni egy fogalmi és teljes egészében verbalizálható összetevőjét (*dictum* [= D]), egy fogalmi, de teljes egészében nem verbalizálható összetevőjét (*apperceptum* [= A]), valamint egy nem fogalmi és fogalmilag teljes egészében kifejezésre nem juttatható összetevőjét (*evocatum* [= E]).

A kontextuális sensushoz sorolható továbbá (mintegy szuperstrukturális összetevőként) egy (a relátum-imágó szubvilág-struktúrájára utaló) ún. szubvilág-érzékeny sensus-összetevő is.

ReIm:

A formációra és sensusra vonatkozóan adott módon interpretált vehikulumhoz (illetőleg vehikulum-imágóhoz) rendelhető világfragmentum mentális képe [= *relátum-imágó*].

Re:

Az adott módon interpretált vehikulumhoz – illetőleg vehikulum-imágóhoz – rendelhető (a relátum-imágóval egybehangzó) világfragmentum [= *relátum*].

A *komplex jelek*

- *significans* komponensének a {(Ve), VeIm, Fo} kettőst (vagy hármast),
 - *significatum* komponensének az {Se, ReIm, (Re)} kettőst (vagy hármast) tekinthetjük.
- A VeIm és Fo ugyanúgy egyetlen (Janus-arcú) entitás egymást kölcsönösen meghatározó két oldala, mint az Se és ReIm.

Ezeknek a jelösszetevőknek a megalkotásához különféle (rendszerbe foglalt és rendszerbe nem foglalt) ismeretekkel és feltevésekkel rendelkezünk.

3.4.1.4 • Az interpretáció típusait illetően – az 'interpretáció' szakszót a szövegeken, illetőleg a szövegekkel végrehajtható valamennyi szövegtani műveletre alkalmazva – a szemiotikai textológia a következő tetszőleges komplexitású multimediális szövegekre alkalmazható 'interpretáció (típus) párok'-at különbözteti meg:

a) *természetes* vs. *elméleti*: úgynevezett természetes befogadói situációban létrehozott intuitív, azaz nem egy interpretációelmélet által előírt utasításokat követő interpretáció vs egy interpretációelmélet utasításait követő;

b) *értelmező* (más szóval: *explikatív*) vs. *értékelő* (más szóval: *evaluatív*): egy vehikulumhoz valamennyi komplex jel-összetevőt (vagy azok közül csak valamelyeket)

hozzárendelő interpretáció vs. a hozzárendelt összetevőket valamilyen (stilisztikai, poétikai, szociális, morális, ideológiai, vallási stb.) normarendszerre vonatkozóan minősítő;

az *értelmező* interpretáció típusán belül megkülönböztetendő továbbá az *elsőfokú* vs. *másodfokú* interpretáció: egy adott vehikulumhoz közvetlen (betű szerinti értelemben vett) komplex jel-összetevőket hozzárendelő interpretáció vs. közvetett (szimbolikus értelemben vett) komplex jel-összetevőket hozzárendelő;

c) *leíró* (más szóval *deskriptív*) vs. *érvelő* (más szóval: *argumentatív*): az értelmezést, értékelést csupán bemutató interpretáció vs. a bemutatott értelmezést, értékelést megokoló;

d) *strukturális* vs. *procedurális*: csupán az interpretációs folyamat eredményét bemutató interpretáció vs. magát az interpretációs folyamatot (is) bemutató.

Az elméleti interpretáció típusai között egyértelmű sorrendi relációk állnak fenn (például az értékelő interpretáció nem hajtható végre az értelmező előzetes végrehajtása nélkül). Ezekkel a sorrendi relációkkal itt nem kívánok foglalkozni; annak kiemelését azonban szükségesnek tartom, hogy az elméleti interpretációk között kitüntetett helyet foglal el az *elsőfokú leíró strukturális értelmező* interpretáció.

Bármely interpretációtipushoz tartozó interpretáció továbbá abból a szempontból is szemlélhető, hogy milyen típusba sorolható interpretátor hajtja azt végre.

A különböző *interpretátortípusok*, illetőleg az azokba sorolható interpretátorok azokkal az úgynevezett interpretációbázisokkal (tudás/meggyőződés-, feltételezés-, elvárás- stb. rendszerekkel) jellemezhetők, amelyeket az interpretációfolyamatokban felhasználnak. Ezeknek a bázisoknak a megválasztására, illetőleg létrehozására vonatkozóan a következő lehetőségek állnak fenn:

a) az interpretátor megpróbálja az *interpretálandó szövegre* vonatkozóan (filológiai és/vagy más szaktudományos szempontból) adekvátan tartható bázist a *szakirodalom* alapján megtalálni vagy létrehozni/rekonstruálni;

b1) az interpretátor megpróbálja az egy adott befogadóra vagy befogadócsoportha jellemzőnek tartható bázist a *szakirodalom* (vagy más források) alapján megtalálni vagy rekonstruálni/létrehozni;

b2) az interpretátor megpróbálja az egy adott befogadóra vagy *befogadócsoportha* jellemzőnek tartható bázist *empirikus* úton létrehozni (különféle interpretációtipushoz tartozó interpretációk végrehajtását előkészítő kreatív szövegmegekkelítés többek között ennek az empirikus bázislétrehozásnak a céljára is szolgál);

c) az interpretátor azt a bázist választja interpretációja végrehajtásához, amellyel az adott interpretációs situációban mint *sajátjával* rendelkezik.

Bár a fentiekben egy szövegtan – a *szemiotikai textológia* – aspektusaival és kategóriáival foglalkoztam, ezek az aspektusok és kategóriák olyan viszonyok és tényezők elméleti megfelelői, amelyek elsőrendű relevanciával rendelkeznek bármifajta természetes multimediális kommunikáció folyamatában is.

Ve/Lx:

I. ¹Canticum canticorum Salomonis

² Osculetur me osculo oris sui!
Nam meliores sunt amore tui vino:
³ in fragrantiam unguentorum tuorum
optimorum.
Oleum effusum nomen tuum;
ideo adulescentulae dilexerunt te.
⁴ Trahe me post te. Curramus!
Introducat me rex in cellaria sua;
exultemus et laetemur in te
Memores amorum tuorum super vinum;
Recte diligunt te.

⁵ Nigra sum sed formosa,
filiae Ierusalem,
sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salma.
⁶ Nolite me considerare quod fusca sim,
quia decoloravit me sol...
Filii matris meae irati sunt mihi;
posuerunt me custodem in vineis,
vineam meam non custodivi.
⁷ Indica mihi tu, quem diligis anima
mea, ubi pascas,
Ubi cubes in meridie,
Ne vagari incipiam
post greges sodalium tuorum.

⁸ Si ignoras, o pulcherrima inter mulieres,
Egrederere et abi post vestigia gregum
et pasce haedos tuosés
luxta tabernacula pastortum.

⁹ Equae in curribus pharaonis
Asimilavi te, amica mea.
¹⁰ Pulchrae sunt genae tuae inter inaures
Collum tuum inter monilia.
¹¹ Inaures aureas faciemus tibi
vermiculatas argenteo.

Ve/M1v:

CÍM ÉS BEVEZETŐ

I. ¹ Az énekek éneke Salamontól:

A menyasszony

² Csókoljon meg a szája csókjával!
Igen, szerelmed édesebb a bornál.
³ Keneteidnek illata kellemes,

mint a kiöntött olaj, olyan a neved,
Azért szeretnek a lányok.

⁴ Vigyél magaddal! Stessünk, el innét!
Lakosztályába vezet a király!
Te leszel az örömrünk és a boldogságunk!
Szerelmedet többre tartjuk a bornál!
Mert méltán megillet a szeretet.

AZ ELSŐ ÉNEK

A menyasszony

⁵ Barna a bőröm, de azért szép vagyok
Jeruzsálem lányai,
mint Kedár sátrai, Zalma takarói.

⁶ Ne nézzetek le, amiért barna vagyok,
hiszen a nap barnított le!
Anyámnak fiai neheztek rám,
elküldtek hát szőlőt őrizni,
s a magam szőlejére nem vigyázhattam.

⁷ Te, akit szeret a lelkem, mondd, hol
legeltetsz,
s a déli órában (nyájaddal) hol delelész?
Miért is kellene tovább kóborolnom,
társaidnak nyáját kerülgetnem?

A kar

⁸ Ha magad nem tudod, asszonyoknak
gyöngye,
akkor csak haladj a juhok nyomán,
legeltesd a magad gidáit
a pásztoremberek tanyahelye körül!

A völgyény

⁹ Fáraó hintaja elé való paripához
tartalak, mátkám, hasonlónak.

¹⁰ Szép az arcod a függőid között
s a korállal ékesített nyakad!

¹¹ Aranyból csináltatunk neked láncocskát,
s rá ezüstdől gyöngyöket.

A menyasszony

¹² Amíg asztalánál mulat a király,
nárduszmom jó illatot áraszt magából.

¹³ Kedvesem, mint egy csomó mirha,
a keblemen pihen majd.

¹⁴ Szerelmem olyan nekem, mint a ciprusfűrt,
amely az Engedi szőlőhegyén terem.

A völgyény

¹⁵ De szép vagy kedvesem, de szép vagy!

Akar a galambok, olyanok a szemeid!

A menyasszony

¹⁶ Szép vagy, szerelmem, elbájolóan szép!
Nyoszolyánk üde zöld,

¹⁷ házunk gerendái cédrusfából vannak,
falainkat meg ciprusfa borítja

¹² Dum esset rex in accubitu suo,
nardus mea dedit odorem suum.

¹³ Fasciulus myrrhae dilectus meus mihi
qui inter ubera mea commoratur.

¹⁴ Botrus cypri dilectus meus mihi
in vineis Engaddi.

¹⁵ Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce
tu pulchra es:
Oculi tui columbarum.

¹⁶ Ecce tu pulcher es, dilecte mi, et decorus.
Lectulus noster floridus
tigna domorum nostrarum cedrina,
laquearia nostra cupressina.

2. ¹Ego flos campi
et lilium convallium.

2. ¹Olyan vagyok, mint a szároni nárcisz,
én vagyok a völgyek lilioma.

Megjegyzés: A latin nyelvű vehikulum nem tartalmaz 'makrotagolás'-t, a magyar nyelvű ezzel szemben – több más nyelvű kiadáshoz hasonlóan – 'dramatis personae'-kat jelölő tagolóelemekkel látja el az eredeti szövegtestet. Ez a vehikulum ezért – az eredeti nyelvű kritikai kiadások és fordításai létrehozásához szükséges 'pre-interpretációkon' túlmenően is – interpretáció eredménye. (Azt is szükséges azonban megjegyezni, hogy az *Énekek éneke*nek több egymástól különböző makrotagolása ismeretes; a 'második fejezet' első verse itt azért illeszkedik az első fejezet utolsó verseihez, mert az zárja 'a menyasszony'-nak tulajdonított adott szövegrészt.)

3.4.2.1.4 • Míg az eddigiekben bemutatott vehikulumok *vallásos* használatra készített *hivatalos szövegek* vehikulumai voltak, a következő – az *Énekek éneke 1990* kötetből vett – vehikulumpár inkább *irodalmi* jellegű. A Ve/H3v (a Ve/H2v tipográfiájától itt-ott eltérő tipográfiával szedett) pontosított héber nyelvű szöveg, a Ve/M2v a szöveg Somlyó Györgytől származó költői magyar fordítása. Míg az előző vehikulumok az *Énekek éneke* teljes első fejezetét reprezentálták, ez a vehikulumpár annak csupán első öt versét.

A szóban forgó (illusztrált) kötet mint kötet is teljes egészében balról jobbra haladó módon szerkesztett: a kötet egésze azáltal, hogy (a mi konvencionknak megfelelő terminológiát használva) a *végén* kezdődik; az egyes oldalpárok azáltal, hogy (ahol van illusztráció) a jobb oldalon van a szöveg, a bal oldalon a hozzá tartozó illusztráció; a szövegoldalok azáltal, hogy jobb oldali felükben van a héber szöveg (a lap felső vonalához zártan szedve), bal oldali felükben a magyar fordítás (a lap alsó vonalához zártan szedve). Ennek a szerkesztésnek megfelelően áll az alábbiakban jobb oldalon a héber szöveg, bal oldalon annak magyar fordítása.

Ve/M2y:

Ez az Énekek Éneke
Salamoné
Itasson meg engem
szája csókjával itasson
mert a te szerelmed
jobb a bornál
Kenő olajadnál
nincs jobb szagú
s mint esurgatott kenet
a te neved
Szűzeink is mind
ezért szeretnek
Ragadj magaddal
s mi futunk teveled
belső szobáiba
felvitt a király
hogyan benned
örülünk
és ne feledjük
hogyan a szerelmed jobb a bornál
Jó uton jár
aki téged szeret

Ve/H3y:

שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר
לְשִׁלְמֹה יִשְׁכָּנִי
מְנַשְׁקוֹת פִּיחֹה כִּי - טוֹבִים
דְּדִידָךְ עֵינַי
לְרִיחַ שְׁמֵנֶךָ טוֹבִים שְׁכָן
תִּתְרַק עֲלַי בְּן עֲלָמוֹת
אַחֲבוּךָ:
כִּשְׂכֵּה אַחֲרָיךָ נְחִצָּה הַבְּיָאֵנִי
הַמֶּלֶךְ הַדְּדִידָי נִגְלָה וְנִשְׁמַחָה
בְּךָ מְבִרָה דְּדִידָךְ עֵינַי מִיִּשְׂרָאֵל
אַחֲבוּךָ:

3.4.2.1.5 • Mielőtt az *Énekek éneke* értelmező interpretációja (s ennek keretében a fordítások) kérdéseinek rövid tárgyalására rátérnék, szükségesnek tartom, hogy a 'pontozott' héber szöveg létrejöttének egy-két alapkérdésével is foglalkozzam.

A bibliai héber nyelv történetében Lancellotti 1996 a következő periódusokat különbözteti meg: 1. az antik vagy klasszikus periódus (kb. Kr. e. 1200–500), amelyet az idegen – elsősorban az arámi – befolyástól való mentesség jellemez; 2. a késői bibliai héber periódus (kb. Kr. e. 500–200), amelyben – főleg azonban a Kr. e. 4–3. században – igen erős volt az arámi befolyás a vallásos és kulturális élet (többek között az ebben az időszakban keletkezett szent könyvek) területén is; 3. a poszt-biblikus, neoklasszikus héber periódus (kb. Kr. e. 200–Kr. u. 70); néhány, ebben a periódusban íródott szent könyv csupán a „Septuaginta” nevű görög bibliafordítás révén ismeretes számunkra, jöllehet minden bizonnyal héber nyelven jöttek létre, s hasonló mondható az ebben a periódusban készült szír bibliafordításról is; végül 4. a misna vagy új héber periódus (kb. Kr. u. 70–200).

Ebben a történeti keretben Lancellotti a szent könyvek *hagyományozását* a következőképpen látja: A szent könyvek első írásos rögzítésére a – Kr. e. 13. századnál nem későbbben létrejött – föníciai írásrendszer szolgált, amely csak mássalhangzókat használt. A bibliai szövegek – szükségképpen magánhangzókat is alkalmazó – *helyes* olvasása szájhagyomány útján terjedt. Az arameusok voltak az elsők, akik – talán görög befolyásra – az úgynevezett *matres lectionis* (azaz három magánhangzót alkalmazó olvasatok alkalmazása) révén elkezdtek magánhangzós formákat is regisztrálni. A Kr. e. 3. században létrejött Septuaginta már a „*matres lectionis*”-nél kiterjedtebb magánhangzó-használatra enged következtetni. A bizonyos (de kétségkívül nagy) mértékű vokalizációt is tartalmazó mássalhangzós rendszert alkalmazó

bibliai szövegek szolgáltak a Kr. u. 1. század végén a *kanonizáció* alapjául. A magánhangzók szükséges skáláját alkalmazó bibliai szövegolvasatok létrehozása ezután még hosszú ideig különféle interpretációk érvényesítésére adott lehetőséget. A Kr. u. 6. századtól kezdve kezdtek a 'maszoréták' „[hagyományőrzők]” egyre több kísérletet tenni a magánhangzókat is figyelembe vevő bibliai szövegek grafikus rögzítésére, majd 1100 és 1200 között létrejött végül az a – nemcsak magánhangzó-, hanem hangsúlyjeleket is alkalmazó – 'pontozott' rendszer, amely 1477-ben a héber nyelvű bibliai szövegek első nyomtatott verziójának alapjául szolgált, s mint olyan normá-vá vált a kereszténység számára is. [Lásd Lancellotti 1996, 2–11. oldalak az én informatív fordításomban.]

3.4.2.2 Megjegyzések a vehikulum-imágoval és a formációval, valamint a sensusszal és relátum-imágoval kapcsolatban • Amint fentebb láttuk, a vehikulum-imágo és a formáció éppúgy egyetlen entitás két arca, mint a sensus és a relátum-imágo. Az első entitást a vehikulum percipiálására (elképzelésére) hivatott mentális apparátusunk hozza létre, a másodikat a relátum elképzelésére (percipiálására) hivatott. (A percipiálás és elképzelés fogalmak más-más sorrendű használata attól függ, hogy a szövegbefogadás vagy a szövegalkotás folyamatával kívánunk-e foglalkozni.)

Ahogy a vehikulum-imágo és formáció, illetőleg a sensus és relátum-imágo elemzőcsekor a szóban forgó entitások két-két komponensét csak az elemzés eredményének bemutatásában választhatjuk ketté, az elemzés folyamán nem, ugyanez az eset áll fenn a két Janus-arcú entitás kapcsolatára vonatkozóan is.

Ami magát az elemzést (pontosabban a felsorolt jelösszetevők és relációjuk értelmező interpretációját) illeti, az *Énekek éneke* esetében nemcsak célszerű, hanem szükséges is az elsőfokú és a másodfokú értelmező interpretáció aspektusait külön tárgyalni, ha végső soron azok „em függetleníthetők teljesen egymástól.

Mielőtt azonban az értelmező interpretáció kérdéseivel foglalkoznánk, szükségesnek tartom, hogy pár szót szóljak az *Énekek éneke* fordításairól is.

3.4.2.2.1 Megjegyzések az *Énekek éneke* fordításaihoz • A fordítások első kérdése azzal a kizárólag mássalhangzókat vagy részben magánhangzókat is rögzítő vehikulumvariánssal függ össze, amely egy adott fordítás alapjául szolgált. Ennek a problematikának érzékeltesére lássunk egy példát:

Az 1:2-ben például a Septuaginta a héber „*dđyk*”-ot – „*mastoi sou*” [= 'melleid']-ként – fordítja, ami egy inkább „*daddēkā*” vagy ahhoz hasonló vokalizációt tételez fel, s nem a maszoréta szövegben található „*dodēkā*”-t, amely szerelmed-et jelent. A Septuaginta a héber „*dđyk/dđy*”-hez ugyanazt az interpretációt rendeli az 1:4, 4:19 (bis) és 7:13[12] versekben. Ezt követve a Vulgata az „*ubera/um*” ['mell'] szót használja az 1:2,4; – 4:10b; 7:13[12]-ben és a „*mammae*” ['emlők'] szót a 4:10a-ban. A szír fordítás ezekkel szemben kontextuális különbséget tesz a 'szerelem'-re utalás (1:2,4; 4:10b) és a női 'mellek'-re való utalás (4:10a; 7:13[12]) között (Murphy 1990, 9).

Ezek és az ehhez hasonló esetek természetesen befolyásolják mindazokat a fordításokat, amelyek a Septuaginta, illetőleg a Vulgata alapján jöttek létre. Mind a Neovulgata,

mind a fentiekben idézett új magyar fordítás az eredeti szövegekhez visszatérve próbálja a korábbi fordításokon szükségesnek vélt korrekciókat végrehajtani.

Ezen a kérdésen túlmenően valamennyi fordítást befolyásolják a fordításokkal kapcsolatban általában felmerülő kérdések, nem utolsósorban az a kérdés, hogy a forrásnyelvi szöveghez (és/vagy annak kultúrájához) kíván közelebb maradni a fordító, vagy a célnyelvi szöveghez (és/vagy annak kultúrájához). A kultúrával kapcsolatos állásfoglalás (a kultúrába beleértve a nem vallásos, illetve a különféle vallási orientáltságot is) döntő módon meghatározhatja a (nem elsősorban vallási célból/céla létrehozott) fordítások jellegét.

3.4.2.2.2 Az *Énekek éneke* értelmező interpretációjáról általában. • Az értelmező interpretáció tárgyalását célszerűnek tartom az annak általános kérdéseire vonatkozó problematika rövid bemutatásával kezdeni. Ezt a problematikát néhány idézet formájában vázolom, amelyek a legújabb keletű magyar fordításnak [Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgata alapján, 1997] az *Énekek énekéhez* írt bevezető szövegéből származnak.

Az itt szereplő dalok értelmezése, amelyek bizonyára embereknek egymással való kapcsolatáról és nem közvetlenül Istenről szólnak, kezdettől fogva nehézséget okozott az írásmagyarázóknak. A különböző értelmezéseket két fő csoportba sorolhatjuk:

Az egyik csoport azt a nézetet képviseli, hogy ezek a költemények kezdettől fogva másról szólnak, mint amit szó szerinti értelmük jelent; a dalok szavai csak utalnak egy más valóságra; eltérő, átvitt értelmük van. A magyarázók másik csoportja úgy gondolja, hogy a költemények eredetileg szerelmes, lakodalmi énekek voltak – a szöveg elsődleges értelmének megfelelően.

Az értelmezések első csoportjába sorolhatjuk mindenekelőtt az allegorikus értelmezést. Ez a Kr. u. 1. századig nyúlik vissza, és mind zsidó, mind keresztény magyarázók képviselik. Egy zsidó írástudó, Akiba rabbi (megh. Kr. u. 132-ben) az *Énekek énekét* „az írásokban a szentek legszentebbikének” nevezi [...], mivel szerinte ez a könyv az Isten és Izrael közötti kapcsolat titkát énekli meg. [...] Az *Énekek éneke* az öt ünnepi tekercs közé tartozik [...]: a zsidó Pászka (Húsvét) alkalmából olvassák fel, mivel ez a nap a zsidó nép kiválasztásának, Istennel való eljegyzésének ünnepe.

A keresztény Egyház alapján véve átvette az allegorikus magyarázatot. Egyes egyházatyák az *Énekek énekét* Krisztusnak és jegyesének, az Egyháznak kapcsolatára vonatkoztatják – vagy (később) Krisztus és az egész emberiség kapcsolatára. Más egyházatyák szabadabban értelmezik az énekeket: mint Krisztus és a lélek vagy a Szentlélek és Mária kapcsolatának ábrázolását.

Vannak szentíráskutatók, akik a művet egészen más allegóriának tartják, amely egy „kultikus” (istentiszteleti) szerepből magyarázható meg. Azt gondolják, hogy az *Énekek éneke* eredetileg egy ősi kánaáni liturgia része volt. S az izraeliták a szövegeket onnan vették át. A kánaániak tavasszal ünnepelték a termékenység misztériumát. A király és a papnő „szent menyegzőt” (hierogámiát) tartott a minden évben újra ébredő termékenység kultikus jelképeként.

Az allegorikus, illetve misztikus értelmezések mellett vannak olyan vélemények is, amelyek az *Énekek énekét* szó szerint kívánják érteni. Egyes kutatók álláspontja

szerint daljátékról van szó, amely nem annyira a szexuális szerelmet, mint inkább az emberi hűséget és összetartozást énekli meg. Mások a könyvet egyszerűen olyan dalok gyűjteményének fogják fel, amelyeket – az egyiptomi vagy arab népdalokhoz hasonlóan – az ünneplő közönség házasságkötés alkalmával énekelt. Ismét mások a profán szavakban szent értelmet fedeznek fel (és nem kevés érv szól emellett!). Az énekeket a Ter 2,2324 alapján, annak mintegy kommentárjaként értelmezik. A férfi és a nő, amint Isten teremtette őket, egymásnak vannak szánva, együtt alkotnak egész embert. Szerelmük tölti be a teremtető hivatást, és juttatja el az embert a lényege szerinti teljességre. [...] [684, 685. oldalak]

3.4.2.2.3 Megjegyzések az *Énekek éneke* elsőfokú értelmező interpretációjához • a) Az interpretáció az adott vehikulum percipiálásával kezdődik. Ami az interpretálandó vehikulum percipiálását illeti, abban mindenekelőtt annak (a szemiotikai textológiában „figurá”-nak nevezett) fizikai-szemiotikai arca (chirográfiai-tipográfiai megjelenési formája) játszik szerepet, valamint az a (legtöbb esetben) ’könyvoldalcsoport’ vehikulumkörnyezet, amelyben az adott vehikulum megjelenik (elhelyezést nyer). Sőt adott esetben annak a fizikai hordozónak a ’milyenség’-e is, amely az adott vehikulumot és közvetlen környezetét hordozza.

Ennek jegyében más interpretatív elvárást kelt például a Somlyó fordította héber szöveg vehikuluma, mint a Biblia 5.0 CD-ROM-ról származóé, más a Somlyó magyar fordításáé, mint a Bibliából idézett magyar szövegéé – hozzájuk véve vehikulumkörnyezetüket és fizikai hordozójuk milyenségét is.

A percipiációban szerepet játszik továbbá a vehikulum (szemiotikai textológiában „notáció”-nak nevezett) nyelvi-szemiotikai arca: valamennyi érintett nyelv ismeretét feltételezve annak tudása, hogy ’pontosított’ héber nyelvű szövegről van-e szó (amely a szóban forgó mű eredeti nyelvű szövege, s mint olyant jobbról balra haladva kell olvasni), vagy annak latin nyelvű átírásáról, amely közel áll ugyan az eredetihez, de már ’latinizált’ az olvasás irányát illetően is, vagy latin nyelvű szövegről (amely a görög nyelvű bibliai szövegnek vagy az eredeti héber nyelvű szövegnek a fordítása), vagy magyar nyelvűről (ami ugyancsak fordítás, esetleg fordítás fordítása).

Természetesen ez a kettős percipiáció háttérismeret(ek) függvénye, amivel az értelmező interpretációt végrehajtani szándékozó különböző interpretátorok különböző mértékben rendelkezhetnek.

b) A vehikulum-ímágó létrehozásánál ugyanis – ahogy erre már többször is utaltam – jelentős szerepet játszanak az interpretátornak azok az ismeretei, amelyek az interpretálandó vehikulum formai felépítésére (formációjára) vonatkoznak – és pedig mind a figura, mind a notáció vonatkozásában. Itt csupán az utóbbival kapcsolatban kívánok egy-két megjegyzést tenni.

A nyelvi-szemiotikai arc megformáltságát illetően a szemiotikai textológia különbséget tesz úgynevezett hierarchikus és úgynevezett lineáris felépítés között, az előbbiben megkülönböztetve szub-, mikro-, mezo- és makro-architektonikai szintet, az utóbbiban az ezeken a szinteken előfordulható ismétlődő visszatéréseket.

A szub-architektonika szintje a fonémák és/vagy grafémák megkülönböztető jegyeinek szintje, amely bármely nyelvű szövegvehikulumban jelentős szerepet játszik, de

for-

mí-

lhat.

szö-

láaa,

mze-

mat-

ett)

yel-

zül,

atai

veg-

lója

en-

nok

célszerű éles határt vonni az egyszerű szövegmondatok és az összetett szövegmondatok (egyszerű) tagmondatai között. (Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a szövegek tagolása – különösen fordítások esetében – nem szemantikai kérdés is!)

Lássunk itt elsősorban szó szerinti értelemben nem vehető, 'mondatnyi' szövegegységek szemantikai interpretálására egy példát! Hogy a hasonlatok és metaforikus kifejezések interpretálása 'szociokulturális kontextus'-tól függ, ma már közhely. Sajátos probléma akkor keletkezik, ha egy adott szöveg létrehozásának és befogadásának szociokulturális kontextusa (ebben az esetben: hasonlat- és metaforahasználati módja) egymástól lényegesen eltér. Ez az eset áll fenn az *Énekek éneke* ótestamentumi (nyelvi és nem nyelvi) létrehozási kontextusa és annak nem héber befogadási kontextusa között.

Az 1,15 versben például a következő szövegmondatot találjuk: *Akár a galambok, olyanok a szemeid!* [Othmar Keel német szövegében ennek a *Deine Augen (Blicke) (sind) Tauben* szövegmondat felel meg. A zárójelbe tett részek Keel kiegészítései, amelyekből látható, hogy Keel a szemeid kifejezést szempillantásaid értelemben veszi.] Több más figuratív értelemben veendő kifejezéssel együtt ennek a kifejezésnek az interpretálása is sok fejtörést okozott az interpretátoroknak, mert nem letek rá az adekvátan – 'tertium comparationis'-ként – felhasználható alapra.

„Annak törekvése, aki reflektálás nélkül abból a feltevésből indul ki, hogy a héber nyelv számára egy testrésszel kapcsolatban ugyanazok az aspektusok fontosak, mint amelyek a mi nyelvünk számára, eleve kudarca van itélve” – állapítja meg az ótestamentumi hasonlatokkal és metaforákkal foglalkozva Keel (Keel 1986, 38). Majd a választott 1,15 vers interpretálásával kapcsolatban a következőket mondja:

„Hasonlatoknál a formára gondolni kézenfekvő a mi számunkra, egy óhéber nyelvet beszélő számára azonban egyáltalán nem. Ahol a testrészek nevét metaforikus összefüggésben említi a német anyanyelvűekkel rendszerint ellentétben, nem a szóban forgó testrész formájára, hanem 'dinamikájá'-ra gondol. [...] Az »enajim« ['szemek'] átvitt értelmű használatban 'ragyogást, szikrázást' is jelent" (Keel 1986, 72).

Ahol azonban egy feltevés valószínűsítéséhez a nyelvi kontextus nem nyújt segítséget – és ez a helyzet az itt elemzett figuratív kifejezés esetében is, más forrást is igénybe kell venni, s ilyen forrást jelentenek Keel számára az ikonográfiai leletek. A szóban forgó hasonlattal kapcsolatban, mint sok más hasonló ikonográfiai lelet egyikére az alábbi (3. ábraként bemutatott) – a Kr. e. 1750 körüli időből származó – ószíriai pecsétnyomóra utal, amelyen „az istennő arca felől elszálló galambok az istennő szerelmi készségét jelzik”; egy olyan világban ugyanis, ahol a teremtést messzemenően mint nemzést fogták fel, az arra való felhívás szent cselekedetnek számított. Hogy most a szemiotikai textológia terminológiáját használjam: egy ilyen *relátum-imágó*val a háttérben már könnyebb ehhez a hasonlathoz olyan szemantikai értelmező interpretációt (*sensust*) rendelni, amely koherensen beilleszthető a szóban forgó szövegmondat ko-textusába.

3. ábra

Ami a mezzo-architektonika szószintjét illeti, különösen lényeges az abban említett helyek, növények és állatok szimbolikus értelmezése. Ezzel azonban itt hely hiányában nem foglalkozhatom. (Ehhez a tematikához lásd például Schökel 1990.)

*

Az *elsőfokú* (azaz betű szerinti értelemben vett) kommentált *értelmező interpretáció* példájaként lássuk az 1,23 vers (szintaktikai-szemantikai architektonikájának) Keel által létrehozott (itt rövidített formában bemutatott) interpretációját! [Az idézetek Keel 1986, 48–50. oldalairól származnak.] Ezt az interpretációt a későbbiekben arra a célra is fel fogom használni, hogy a bemutatni szándékozott másodfokú (szimbolikus) interpretációkat is ezekre a versekre alkalmazva az összehasonlításhoz – bár minimális, de – explicit alapot szolgáltatassak.

Az *Énekek éneke* Keel által használt német fordításának érzékeltetésére itt a fent bemutatott magyar fordításának a szóban forgó német fordításhoz igazított változatát használom – a változtatást kurzíválással jelezve:

² Csókoljon meg a szája csókjával!
Igen, szerelmed édesebb a bornál,
³ s kellemesebb keneteidnek illatánál.
Mint a kiöntött olaj, olyan a neved,
azért szeretnek téged a fiatal nők.

1.2a A figyelem először a szerelmes nő felé fordul, aki azt óhajta, hogy megcsókolassák, s szenvedélyének önmérséklés nélkül ad hangot. Vágya szenvedélyességét jelzi a „csókoljon meg” állítmány „csókjával” belső tárgya. A „csókjával” helyett a héber szövegben a „szája csókjával” áll. A „szája” azonban csupán az „ő” személyes névmás erősítésére szolgál. Az ókori Egyiptomban a gyengédség megnyilvánulásaként az orrok összeérintése volt ismeretes. Elő-Ázsiában azonban – ameddig ikonográfiai leleteink visszanyúlhatnak – a szerelmesek szájon csókolgatták egymást. [...]

1.2b A 3. személyről 2. személyre váltás az egyiptomi szerelmi dalokban is gyakori. [...] 1.2b nem a távollévőhöz, hanem a jelenlévőhöz szól. A vele való szerelmi játék és szerethezés itt közvetlenül kifejezésre jut, hisz erre utal a héber *dodim* szó (lásd [...] 7,13-at [„Korán reggel menjünk ki a szőlőhegyre [...] Ott ajándékozzak meg szerelmemmel” – az idézet betoldása: P. S. J.] is). Hogy a maximális mámorra történik utalás, ezt jelzi a borral kapcsolatos hasonlat is. [...]

1.3a – Éppoly szilárdan, mint a bor, volt az ókori Keleten – az ’illatos olaj’ is az élet kimagasló ünnepi momentumainak tartozéka. [...]

1.3bc [...] A „név” itt a szerető hírére utal, amely mint a kiöntött olaj illata terjed, és gerjeszti szerelemre a fiatal nőket. Ennek említésével sorolja magát a beszélő, aki magát a csókra várás szenvedélyes óhajával exponálta, újra kortársnői közé. Szendvélye nyilvánvaló. A többiek is így reagálnak.

Az *Énekek éneke* 1.2–3 verseinek interpretációjával kapcsolatban is szeretnék utalni arra, hogy Keel – az általa mindvégig használt eljárásnak megfelelően – a csók, a borivás, az olajkészítés stb. akkori *mikéntjének* szemléltetésére is mutat be ikonográfiai leleteket – ezáltal mintegy a szóban forgó kifejezésekhez/kijelentésekhez társítható ’relátum-imágók’-hoz kellő kontextust teremtve.

Arra a kérdésre, hogy ez a fajta betű szerinti interpretáció miként egyeztethető össze a bibliai szöveggel, választ Keel könyvének előszavában kereshetünk. Miután annak „Az *Énekek éneke* és a JHWH-hit” című alfejezetében a szerző a szerelmet először mint elemi erejű hatalmat tárgyalja, ezt követően annak „teológiai relevanciá”-jával foglalkozik, ahogy azt különböző szerzők és ő maga is látja. Ennek során a szerelmet – bár a maga emberi mivoltában, de a vallással olyanként sem összeegyeztethetetlen – életelemként – értelmezi.

3.4.2.2.4 Megjegyzések az *Énekek éneke* másodfokú értelmező interpretációjához • A másodfokú értelmező interpretációhoz általános megjegyzésként azt bocsáthatjuk előre, hogy egyrészt annak nem előfeltétele, hogy az adott vehikulumot elsőfokon ne tudjuk interpretálni, másrészt, hogy annak alapját – még inkább, mint az elsőfokúét – minden esetben egy mind szociokulturálisan, mind egyénileg meghatározott tudás-/meggyőződés-/feltételezés-/elvárás-/stb. rendszer képezi.

Az *Énekek éneke* különféle jellegű másodfokú interpretációi közül itt kettővel kívánok foglalkozni: a Targummal és Órigenész interpretációjával. Hogy azt már korábban jeleztem, e két interpretációs módszernek a szemléltetésére itt is az 1.2–3 verseknek a szóban forgó rendszereken belül létrehozott interpretációját fogom felhasználni.

1. A Targumról a *Világirodalmi Lexikon*ban többek között a következőket olvashatjuk: „Targum» arámi 'fordítás'; [...] a Biblia arámi nyelvű fordítása. Kialakulása az i. e. 5. sz. közepére tehető, amikor *Ezra* és *Nehemjá* kötelezővé tette az ókori Izraelben a *Tóra* (Mózes öt könyve) olvasását hétről hétre a zsinagógában. A gyülekezet tagjai felolvasták a rájuk eső bibliai szakaszt, ám – mivel ekkor a nép nyelve már arámi volt – a szöveg héber nyelvét nem értették. Ezért eleinte a leviták (a Lévi papi törzs tagjai) álltak a felolvasók mellett, és magyarázták a bibliai szöveget a nép számára. Később a felolvasó mellé alkalmaztak egy hivatalos tolmácsot, fordítót (arámi nyelven meturgeman), aki versenként folyamatosan fordította le a felolvasott szöveget. Mivel a meturgeman foglalkozás – más teendőkhöz hasonlóan – többnyire családi hagyományként öröklődött, így a Targum szövege rövidesen állandósult, és meturgeman-családonként el' aró változatban ugyancsak átöröklődött. A Targum ezért eleinte szóbeli hagyományként (szigorúan zárt körben) maradt fenn, lejegyzésére csak jóval később került sor, amikor ez a szóbeli hagyomány is már-már kiveszőben volt. [...] Noha a Targum hosszú ideig csak a szóbeli hagyomány körébe tartozott, hiszen a meturgemanoknak szóról szóra meg kellett tanulniuk a fordítást, és tilos volt írott szöveget kezükben tartaniok, nehogy a hallgatóság megtéveszkék, és a nép a fordítást a bibliai szöveggel egyenrangúnak tekintse, az ókor végétől kezdve mégis a Targum meghatározó szereppel bír [...] A középkori zsidó bibliaimagyarázók [...] legfőbb forrásuknak a Targumot tekintették a bibliai szöveg értelmezésében.”

Az *Énekek éneke* targumából vett részleteket én a következőkben Umberto Neri olasz fordításából idézem, aki könyve bevezetőjében a 'targum'-ot így értelmezi:

„A *targum* terminus önmagában véve egyszerűen »fordítás«-t vagy »interpretáció«-t jelent; specifikusabb értelemben azonban a szent szövegek ókori arámi nyelvű parafrázis-verzióját jelöli” (Neri 1987, 15).

„A Targum tehát nem egyenlő értékű az Igével, mintha az egyszerűen egy másik nyelvbe lenne »átvive«, hanem csupán egy az által kiváltott echó, rezonancia [...], egy kiegészítő elem az Írás jobb megértéséhez, annak egy »interpretációja«.”

Ami a targum típusú Írás-értelmezés alapelvét illeti, azt a következő idézet juttatja kellőképpen kifejezésre:

„[...] a rabbinikus iskola ókori exegétája számára világos, hogy amit az Írás – a kinyilatkoztatás globális kontextusában és Izrael hitének más elemeivel összhangban – *jelölni tud*, azt ténylegesen *jelöli is*” (Neri 1987, 28).

„Ebben az értelemben a targum alapvetően egy nagy módszertani iskolának tekinthető: ami összetéveszthetetlenül jellemzi, az az a mód, ahogyan a szöveghez közelít, ahogy vallatja – vagy talán helyesebben: ahogy hallgatja” (Neri 1987, 34).

Az *Énekek éneke* targumát Neri szerint legfőképpen az jellemzi, hogy abban

„[...] az *Énekek éneke* nemcsak hogy egyáltalán nem a profán vagy házastársi szerelem ünneplése, de a misztikus szerelem vagy Isten Izrael iránti szerelmének általánosságban vett dicsőítése sem. Az *Énekek éneke* e szerelem történetének konkrét momentumait idézi fel, és előrejelzi azokat a jövőbeli eseményeket, amelyekben ez a szerelem majd még megmutatkozik” (Neri 1987, 45).

Majd később hozzátesszi:

„Az első benyomás ellenére az *Énekek éneke*ben semmi erotikus nincs: nem különbözik a Szentírás annyi más szövegétől, könyvétől. [...] Nem: ez a könyv allegorikus módon íródott” (Neri 1987, 56, 57).

„A targumista interpretációban az *Énekek éneke* lépésről lépésre sorra veszi Izrael teljes múlt- és jövőbeli történetét – az exodustól kezdve a holtak feltámadásáig – ünnepelve abban a dicsőséget és bánva a bűnöket az Éden elvesztése és a messiási megváltás között” (Neri 1987, 61).

Ezeket szem előtt tartva lássuk most az 1.2–3 versek targumista interpretációját! (Mínthogy az interpretáció bemutatásához Neri által felhasznált olasz fordítás lényegében megegyezik az általam korábban már többször is idézett magyar fordítással, azt itt nem idézem újra.)

1.2 Azt mondja Salamon próféta: Áldott az Úr neve, aki Mózes, a nagy írástudó által a két kőtáblára írott Törvényt adta nekünk, és élőszóbeli kinyilatkoztatás útján a Mishna hat előírását, valamint a Talmudot, és szemtől szembe beszélt velünk, mint aki valakit megcsókol, [áldott] szerelmének nagyságáért, amivel bennünket jobban szeret, mint a hetven nemzetet.

Ehhez Neri többek között egyrészt megjegyzi, hogy a „megcsókolni” ige ‘beszélni szemtől szembe’ értelmezése – általános a héber tradícióban, másrészt megadja a „70 nemzet” kifejezés levezetését a ‘bor’-t jelentő szó ‘számszerű’ értelmezéséből [amit a fentiekben a héber nyelv tulajdonságaival foglalkozva példaként már idéztem].

1.3 A te csodálatos teted és hatalmas műved hírére, amelyet véghezvittél Izrael házanépe számára, reszketnek az összes nemzetek, kik hallják hatalmad híret [mint-hogy oly borzalmas dolgokat műveltél Egyiptomban].

A te neved hallatszik az egész földön, és tisztább, mint a szentelt olaj, amely királyok és papok fejére csorog: és ettől van, hogy az igazak szeretnek a te jó törvényed nyomában járni, hogy birtokukba vehessék ezt a világot és azt, amely majd eljő.

Ez ugyan csupán egy minimális ízelítő a targumista interpretációs technikából, remélem azért, hogy ennek ellenére érzékeltetni képes a targumista módszer lényegét.

2. Lássuk most Órigenész (185?–254?) bibliamagyarázatának alapelveit, akiről a *Világirodalmi Lexikon* többek között a következőket írja:

„A korai kereszténység egyik legegységesebb tudósa, aki sokoldalú és termékeny munkásságával a bibliai irodalmi kritika megteremtője és a keresztény egyházi dogmák első kialakítói közé tartozik. [...] A töredékesen fennmaradt *Hexapla* ('Hatszoros' – ti. hat szövegváltozat) c. fő művében a Biblia megbízható szövegének helyreállítására vállalkozott. Hat hasábján párhuzamba állította az *Ószövetség* szö-

vegeit; a héber eredetit, a héber szöveg görög betűs átírását, az *Aquila*-féle görög fordítást, a *Szümmakhosz*-féle görög fordítást, a *Septuaginta* szövegét és a *Theodotio*-féle fordítást. [...] Exegézisében háromféle – verbális, morális és misztikus-allegorikus – írásértelmet különböztetett meg, s ezzel megvetette a középkorban szélesen elterjedt bibliamagyarázatok alapját.”

Órigenész exegézisének alapelveit Manlio Simonetti – Órigenész *Énekek éneke*hez (pontosabban annak 1. és 2. énekéhez) fűzött kommentárjainak olasz kiadásában, amelyet itt idézek – a következőkben foglalja össze:

„[...] a betű szerinti interpretációval, amely a szent szöveg materiális realitásához rendelhető, szemben áll a spirituális interpretáció, amely allegorikus módszerrel próbálja felfedni az Írás igazabb értelmét: ez az értelem ugyanis spirituális, a betű szerinti értelem ennek csupán képe, szimbóluma [...] Órigenész volt az első, aki a keresztény világban gondot fordított a betű szerinti interpretációra is, kulturálisan elismerést érdemlő módon [...]” (Origenes/Simonetti 1991, 16–20).

Az *Énekek éneke*hez fűzött órigenészi kommentárok strukturáját pedig így jellemzi:

„Minden vers vagy verscsoport interpretációja egy rövid, de pontos betű szerinti értelmezéssel kezdődik. [...] ennek funkciója propedeutikai: a szöveg jellegének pontos meghatározása után Órigenész bevezeti a spirituális interpretációt, a szokásos allegorikus módszerrel, kellő részletességgel alkalmazva azt. Ez az interpretáció szisztematikusan két irányvonalat követ, amelyek olykor keresztezik egymást, de lényegében különállóak maradnak. Az egyik vonal a tipologikus interpretáció, amelyet Órigenész a tradíciótól örökölt: a menyasszony és a vőlegény az Egyházat és Krisztust szimbolizálják, s ennek megfelelően történik javaslat a többi szereplő interpretálására. A másik vonal ezel szemben egy addig ismeretlen s nagy jövőt megalapozó újdonságot jelent az *Énekek éneke* interpretálásában: olyan értelemben, amelyet ma pszichológainak nevezünk, Órigenész Krisztust tekinti változatlanul a vőlegénynek, menyasszonynak pedig a lelket, amelyik Krisztus felé törekszik, s ennek megfelelően történik javaslat itt is a többi szereplő interpretálására” (Origenes/Simonetti 1991, 25).

Magának Órigenésznek az Előszavával kapcsolatban itt két dolgot szeretnék kiemelni.

Az első az, hogy Órigenész tudatában volt annak, hogy mit jelent az *Énekek éneke*t olvasni és ahhoz betű szerinti értelmet is rendelni. Csak ezzel magyarázható következő tanácsa:

„[...] ajánlom mindazoknak, akik még nem szabadok a test és vér kellemetlenkedésétől, és nem mentesültek a földi dolgok iránti vonzódástól, hogy tartózkodjanak teljes egészében e könyvnek [az *Énekek éneke*nek – betoldás: P. S. J.] és a rá vonatkozó magyarázatoknak az olvasásától. Valóban, azt mondják, hogy a hébernek nem engedik meg e könyvet még kézbe se venni azoknak, akik nem érték el a felnőtt és érett kort” (Origenes/Simonetti 1991, 35).

A második pedig az, hogy Órigenész az *Énekek éneke* jelentőségének aláhúzására részletesen foglalkozik azzal a ténnyel, hogy az – *A Példabeszédek könyvével* és *A Prédikátor könyvével* együtt – Salamon királynak tulajdonított könyv.

Ismét a korábbiakban is interpretált két verset választva példaként Órigenész azokat tárgyaló – csaknem 25 oldalt (!) kitevő – interpretációjából az első versre

vonatkozó rész informatív magyar fordításban röviden a következőkben foglalható össze – előjáróban megjegyezve, hogy Órigenész azt a bibliai szövegvariánst veszi alapul, amelyben az 1.2b-ben „szerelmeid” helyett „melleid/kebleid” állnak :

1.2a A betű szerinti értelem megalkotásához vezessünk be egy menyasszonyt, aki jegyajándékként méltó ajándékokat kapott a vőlegénytől: ez a menyasszony, minthogy a vőlegény sokáig késekedik, ég a szerelmi vágytól, és gyöttrődik házában fekve, és mindent megtesz, hogy mielőbb láthassa vőlegényét, és élvezhesse a csókjait. [...] Istenhez imádkozik, kérvén: *Csókoljon meg engem a szája csókjával.*

Lássuk, hogy megfeleltethetünk-e ennek az interpretációnak egy mélyebb értelmet. Legyen a menyasszony az Egyház, aki Krisztussal kíván egyesülni: és Egyháznak tekintsük a szentek egységét. De ez az Egyház tekintessék egyetlen személynek, aki így beszél: tele vagyok ajándékokkal, amelyeket jegyajándékként kaptam [...] menyegzőre készülvén a király fiával, aki mindent teremtményt megelőző az elsőszülöttségben, szent angyalai szolgáltak nekem, és megajándékoztak a törvénnyel [...] a próféták, hogy szerelemre gerjessenek iránta, megjövendőlték eljövételét, s a Szentlélektől eltelve beszéltek erényeiről és csodálatos tetteiről [...]; minthogy azonban az idők már előrehaladtak, és ő még mindig nem ajándékoz meg jelenlétével [...], hozzád fordulok, vőlegényem atyja, küldd hozzám őt, ne beszéljen hozzám szolgálain, angyalain és prófétáin keresztül, hanem jöjjön ő maga, és *Csókoljon meg engem a szája csókjával*, azaz adja ajkamra ajkáról a szavakat, hogy hallhassam beszélni őt, és láthassam tanítani. [...]

A harmadik interpretáció számára vezessük be a lelket, aki az Isten Igéjével kíván egyesülni, s bejutni bölcsességének és tudásának misztériumába, mintegy az égi jegyes nászágyába. A lélek is rendelkezik jegyajándékokkal, [...] a természet-törvénnyel, a racionális ítélőképességgel és a szabad akarattal. Első tanítását a nevelőktől és a tanítóktól kapta. Minthogy azonban ez nem elégti ki szerelmét és vágyát, azt kéri, hogy tiszta és szűz elméje magától az Isten Igéjének jelenlététől és fényétől világíttassék meg. Amikor már nem emberi vagy anyagi szolgálat által töltődik meg elméje érzellemmel és gondolatokkal, akkor majd elhiszi, hogy valóban az Isten Igéjének csókjában részesült. Ezekért a csókokért imádkozik a lélek az Istenhez, mondván: *Csókoljon meg engem a szája csókjával.*

1.2b A betű szerinti interpretációt folytatva: [...] miközben a menyasszony – a vőlegényre utalva – imádkozva kéri az Atyát, mondván, hogy *Csókoljon meg engem a szája csókjával*, arra készül, hogy ehhez az imához más szavakat is csatoljon, kérvén, hogy vőlegénye álljon mellette, hogy mutassa a mellét, hogy az olyan olajjal legyen megkenve, amelynek kellemes illata illik a vőlegényhez. Mikor azonban a menyasszony látja, hogy kérése teljesült, hogy megkapta a csókokat, amelyeket kívánt, azoktól megvidámodva, és a mell és kellemes illat szépségétől megmámorosodva, miután mondta, hogy *Csókoljon meg engem a szája csókjával*, most már a jelen lévő vőlegényhez fordulva mondja: *Melled csodálatosabb a bornál, és olajaidnak illata felülmúl minden illatot.*

Vizsgáljuk most, mit tartalmaz a mélyebb értelem! A Szentírás a szív elsődleges képességét különféle nevekkkel jelöli: [...] tisztaszívűek [...]; Jézus keblén nyugszik [...] – a kebel itt a szent tanítás értelmében véve [...]; ezt a sort folytatva a „mell”-et a ’szív képességei’ értelemmel interpretáljuk, aminek jegyében, ami a menyasszony szájából elhangzott, így értendő: a te szíved és a te elméd, ó vőlegény, azaz a benned

lévő fogalmak és tanításod kellemé felülmúlnak mindenfajta bort, amely megvidámítja az ember szívét [...] A vőlegény melle csodálatos, mert az rejtja a bölcsességet és a tudás kincstárait. Bornak pedig azokat a fogalmakat és tanításokat kell felfognunk, amelyeket a menyasszony a vőlegény megérkezése előtt a törvényekből és a próféták műveiből merített.

Ha ezután a harmadik interpretáció jegyében ezt a kifejezést a tökéletes lélek és Isten Igéje kapcsolatára alkalmazzuk, azt mondhatjuk, hogy amíg valaki nem szentelte magát teljesen Istennek, annak a vidéknek a borát issza, amely a rejtett kincstárral is rendelkezik, és miközben ezt a bort issza, abból merít örömet. [Az egyes lelkekre alkalmazva – jegyzi meg Órigenész lábjegyzetben – a bor annak szimbóluma, amit ki tud következtetni a pogány filozófiai iskolák műveiből, hála annak az ajándéknak, amelyben Isten mindenkit részesít; a természeti törvény, a szabad akarat, a racionális ítélőképesség.] Miután azonban Istennek szenteli magát, és megtalálja a rejtett kincstárát, és megérkezik Isten szavának kebleihez és forrásaihoz, nem iszik többé bort, hanem a bölcsesség kincsesházát megtapasztalva, és azt a tudást, amelyet az rejt, azzal fordul Isten Igéjéhez: *Mert a te melled csodálatosabb a bornál.*

3.4.2.3 Megjegyzések a relátummal kapcsolatban • Otmar Keel *elsőfokú* (azaz betű szerinti) interpretációjának tárgyalásakor említést tettem a relátum-imágóról, pontosabban a vizuális relátum-imágó létrehozása ’háttéréül’ szolgáló tudó ’ikonográfiai leletek’ szerepéről.

A *másodfokú* (azaz szimbolikus) interpretációkkal kapcsolatban vizuális relátum-imágó létrehozása nemigen jöhet szóba, ha létrehozása éppen teljességgel ki sem zárható.

A relátum-imágókkal kapcsolatban először általánosságban kell (ene) foglalkozni a vizuális (vagy más érzékszerveink közvetítésével létrehozott) mentális képek és a ’propozicionálisan tárolt’ mentális képek interpretációbeli szerepével ahhoz, hogy az *Énekek énekéhez* rendelhető elsőfokú és másodfokú interpretációk kapcsán létrehozott relátum-imágókat – is érdemben lehessen tárgyalni. Ennek a kérdésnek mélyrehatóbb elemzésével itt nincs lehetőségem foglalkozni, megemlítését ugyanakkor szükségesnek tartom.

Ami magát a relátumot (relátumokat) illeti, az *Énekek éneke* nem olyan szöveg, amelynek relátumát (lehetséges relátumait) az empirikusan megtapasztalható valóságban kellene (lehetne) keresni. Relátuma azonban ennek a szövegnek is van, és pedig a mindenkori relátum-imágó(k) által közvetített módon valamely (vélt vagy hitt) szubvilágunkban. Minthogy a relátum-imágók kérdésével nem foglalkoztam, ezzel a kérdéssel sem áll módomban foglalkozni.

3.4.3 Megjegyzések az *Énekek éneke* multimediális változatainak értelmező interpretálásához

Mielőtt pár szót szólnék az *Énekek éneke* multimediális változatairól, a verbális változat interpretációihoz szeretnék egy-két kiegészítő megjegyzést fűzni.

Az általam bemutatott interpretációk (főleg a targumista interpretáció és Óri-

genész interpretációja) az *Énekek éneke* interpretációja történetének csupán a kezdeit jelzi. Az évszázadok során az interpretációk százaai jöttek létre, amelyeket ha típusokba sorolunk is, minimálisan tucatnyi típust kell megkülönböztetnünk, köztük elsőkúkat éppúgy, mint másodkúkat. Mind közvetlenül az *Énekek éneke*, mind magának az interpretációs lehetőségeknek a tárgyalásához valamennyi típusal foglalkozni kell. Többek között azért is, mert ezeknek az interpretációknak a létrejötté mögött világnézeti konfliktusok is meghúzódnak, s ezért ezt a szempontot illetően is relevánsak. (Az *Énekek éneke* interpretációihoz részletesen lásd Ravasi 1992, a Biblia interpretációjához általában a The Pontifical Biblical Commission kiadásában 1993-ban megjelentetett összefoglaló történeti-tematikus tájékoztatót.)

Továbbá igen tanulságos a bibliaszövegek fordítástörténetét e Könyv fordításainak tükrében is szemügyre venni, mert ennek a fordítástörténetnek a tanulságai többkevesebb változtatással ideológiai szövegek fordítás- és interpretációtörténetére is átvihetők. (Különösen, ha arra gondolunk, hogy a másodfokú interpretációt létrehozó szerzők nemegyszer úgy alakítják már magát az eredeti szöveg fordítását is, hogy az az általuk célba vett szimbolikus interpretációt 'jobban' szolgálhassa.)

Az *Énekek éneke* multimédiális változatai tovább 'bonyolítják' az elsőkú és másodfokú interpretációk problematikáját:

a) Az *illusztrált* változatok – s ezekből is van jó néhány – attól függően ilyenek vagy olyanok, hogy az illusztrátorok inkább a betű szerinti interpretációhoz szándékoztak (korhűnek vélt vagy szándékosan modern) illusztrációkat létrehozni, vagy a szimbolikushoz, legyen az Origenész értelmében inkább az Egyházra, vagy inkább az egyedi lélekre értelmezett.

b) Hasonló mondható a *megzenésítésekről* is, amelyek között van az *Énekek éneke* eredeti dallamát kereső (sőt azt 'rekonstruáló') éppúgy, mint ahhoz (vallásos vagy nem vallásos szándékkal) egy- vagy többszólamú vokális vagy kizárólag hangszeres feldolgozást rendelő.

c) Külön említést érdemelnek véleményem szerint az illusztrálás szándékán túlmenő *próza* vagy *zenei dramatizált változatok*, amelyek az *Énekek énekét* az előzőeknél tágabb interpretatív multimédiális kontextusba helyezik.

d) Megemlítendőnek tartom végül az *Énekek énekének* – nem a létrejöttével kortárs – *intertextuális* kapcsolatait is (azaz nem azokat, amelyekre Othmar Keel az egyiptomi szerelmi dalokat említve utalt). Ezek közé sorolom mindenekelőtt a misztikusok (elsősorban Avilai Szent Teréz és Keresztes Szent János) *Énekek éneke*-parafrázisait, ha ennek a terminusnak a használata ebben a kontextusban egyáltalán adekvátan tartható.

Míthogy mind a négy csoporthoz terjedelmes bibliográfiát lehetne/kellene csatolni, ettől itt eltekintek – annak reményében is, hogy a következőkben az egyes csoportoknak legalább olyan terjedelmű tanulmányt tudok szentelni, mint a verbális változatokra vonatkozóan e jelen írás.

3.4.4 Interpretációelméleti konklúzió

Ahogy a bevezetésben már utaltam rá, az *Énekek énekét* a maga (formai és szemantikai) komplexitásában úgy ítélem önmagában véve is nagyon jelentős és érdekes szövegnek, hogy érdemesnek tartom azt egyúttal a különféle interpretációelméletek működőképessége próbakövének is tekinteni.¹

Ebben a tanulmányban a szemiotikai textológiának csupán a legtágabban értelmezett 'szövegselemlétet' használtam fel interpretatív megjegyzéseim keretétül – többre itt nem volt lehetőségem. Hangsúlyozni szeretném azonban, hogy mind ami a verbális szövegek első- és másodfokú értelmező interpretációinak létrehozását, mind ami a multimédiális szövegekét illeti, a szemiotikai textológia koncepciója azokhoz az interpretáláshoz szükséges kategóriákat és eszközöket is szolgáltatni kívánja. Mindkettőt többek között azért is, hogy felépítésében olyan kategóriákat használ, amelyek nem kötöttek sem médium-, sem nyelv-, szöveg- vagy kommunikációs-situáció-típusokhoz. (Bővebb információk forrásaként ismételtelen Petőfi Benkes 1998-ra – utalok.)

Szeretném itt végül azt is kifejezésre juttatni, hogy a szemiotikai textológiát sohasem tartottam – s ma sem tartom – sem az egyetlen, sem az elképzelhető legoptimálisabb (szöveg)elméleti keretnek. Meg vagyok azonban győződve arról, hogy bármely interpretációelméletnek, amely a szemiotikai textológia célkitűzésével azonos (vagy ahhoz nagyon közel álló) célkitűzést kíván követni, számolnia kell mindazokkal a tényezőkkel, amelyeket a szemiotikai textológia koncepciójának kialakításakor megpróbáltam (és próbálok folyamatosan) figyelembe venni.²

¹ A tanulmányban felhasznált bibliák: Biblia 5.0 1997, Biblia. Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás 1976, Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján 1997.

Az *Énekek énekére* vonatkozó idegen nyelvű irodalom: *Cantico dei Cantici* 1982, *Das Hohelied Salomos* 1996, Keel 1986, Lancellotti 1996, Murphy 1990, Neri 1976, Origené [Origenész] 1976, Ravasi 1992, Schökel 1990, The Pontifical Biblical Commission 1993.

Az *Énekek énekére* vonatkozó magyar nyelvű irodalom: Aisleitner 1932, *Énekek éneke* utószó: Komoróczy Géza 1970, Funk 1940, Komoróczy 1972, Origenész 1993 [ford., bev., bibl. és jegyz.: Pesthy Mónika], Somlyó 1990, Schwarz 1928.

² Az általános elméleti kérdésekre vonatkozó szakirodalom a hivatkozottakon túl található még az alábbi kötetekben: Dobi–Petőfi szerk. m. a., Petőfi 1996, 1997, 1998, Petőfi–Békési szerk. 1991a, 1991b, 1992, Petőfi–Békés–Vass szerk. 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, m. a., Szikszainé Nagy 1998.